

کتاب «فرهنگ و هنر» از نگاه یک معلم هنر

محمد شریفی، دبیر هنر منطقه یک تهران

اشاره

به همت «شورای برنامه‌ریزی گروه هنر»، در سال ۱۳۹۲ کتاب «فرهنگ و هنر» پایه اول (هفتم) در دوره اول متوسطه تألیف شد. رشد آموزش هنر در شماره ۳۷، با برگزاری میزگردی، دیدگاه‌های مؤلفان را مطرح و تلاش کرد برای ایجاد وفاق و هم‌افزایی لازم با دبیران هنر، توصیه‌های مؤلفان را یادآوری کند. به همین سان، درگیر شدن دبیران محترم با کتاب و طی کردن فرایند تدریس با دانش‌آموزان، بازخوردهایی را شکل داد و دبیران در مواردی نقطه نظرات خود را برای «رشد آموزش هنر» ارسال کردند. مطلب ضمیمه در مورد کتاب مورد نظر و توسط یکی از دبیران هنر نگاشته شده و منعکس‌کننده دیدگاه ایشان است. بدیهی است که فرازهای سودمند این نوشتار می‌تواند مورد استفاده برنامه‌ریزان کتاب هنر قرار گیرد.

● بهتر بود در انتخاب تصویرها دقت بیشتری می‌شد و تنوع بصری بیشتری را شاهد بودیم.

● بهتر بود تصویرهای اجرای سرود توسط کودکان، به صورت کلاسیک، مقامی و سنتی آورده می‌شد که در جشنواره‌های رشد و حتی «جشنواره موسیقی فجر» فراوان داریم.

۹. و سرانجام اتفاق عجیب در صفحه ۱۰۹ رخ داده است:

شعر «نوایی نوایی»، اثر استاد طبیب اصفهانی است که ملودی آن برای اولین بار توسط استاد عثمان محمدپرست در سال ۱۳۴۲ با ساز دو تار نواخته شد. این شعر و ملودی آن از مقام‌های فولکلور جنوب خراسان است و سال‌ها پیش به نام استاد عثمان ثبت شده است. اما در این صفحه شاهدیم که شعر و آهنگ به استاد حاج قربان سلیمانی نسبت داده شده است.

استاد حاج قربان از سرزمین شمال خراسان و قوچان بود و در مقام‌های شمال خراسان، از جمله مقام‌های «درنا» و «چپلاق»، تخصص داشت. استاد حاج قربان را استاد اخلاق موسیقی محلی خراسان می‌دانیم که در سال ۱۳۸۹ به رحمت ایزدی پیوست.

در اینجا لازم است چند نکته بسیار مثبت و مفید این کتاب را گوشزد کنیم: ۱. اشاره به بناها و آثار باستانی مهم، از جمله تپه سیلک کاشان، گنبد سلطانیة زنجان و مسجد امام اصفهان؛

۲. اشاره به شاهنامه طهماسبی و شاهنامه بایسنقری؛

۳. نگاه کلی و حرفه‌ای به عکاسی و دوربین؛

۴. آغاز و پایان بسیار خوب بخش خوش‌نویسی؛

۵- اشاره به اصول مهم و کلی نمایش (دیالوگ، شخصیت، موقعیت و ماجرا)؛

۶. دعوت دانش‌آموزان به تفکر و اندیشیدن در پاراگراف اول هر درس.

در خاتمه یادآور می‌شود که با اهتمام لازم و رفع مرحله به مرحله برخی نقطه ضعف‌های کتاب «فرهنگ و هنر»، این کتاب به شکل مطلوب خود تبدیل می‌شود و تأثیر خود را بر آموزش کیفی هنر به جای می‌گذارد.

در ضمن تدریس کتاب «فرهنگ و هنر» سال اول متوسطه به نکات قابل توجهی رسیدم که در ادامه به صورت اجمالی به این نکات اشاره‌ای می‌کنم:

۱. فصل طراحی از بخش هنرهای تجسمی، به موضوع (آرم) که مبحثی پیچیده از نگاه تئوری و عملی است، اشاره دارد. به نظر بنده این موضوع فراتر از توان تفهیم به دانش‌آموزان پایه هفتم است و مبحث گرافیک و آرم در حوزه مدرن امروز بسیار پیچیده است.

۲. آوردن یک اثر انتزاعی از هنر اسلامی در صفحه ۲ نیز، فراتر از تفکر و فهم این دانش‌آموزان است. بهتر بود از تصویرهای واقع‌گرایانه استفاده می‌شد.

۳. در فصل طراحی بهتر بود از چند طراحی سیاه قلم، ذغال و یا با تکنیک مداد گروه B استفاده می‌شد تا براساس آن بتوان اصول درست طراحی را آموزش داد. عکس‌های شیک یا سنتی این فصل هیچ ربطی به اصول طراحی ندارند.

۴. شماره‌گذاری صفحات کتاب در دایره‌ای با تونالیته بنفش و بدون کنتراست مناسب (بین عدد و زمینه)، متأسفانه سبب ناخوانا شدن اعداد شده است.

۵. در صفحه ۱۱ کتاب تصویری از مقرنس کاری که از شگفتی‌های هنر معماری جهان و ایران است، آورده شده که بهتر بود در مورد این تکنیک شگفت‌انگیز معماری ایرانی-اسلامی مطالبی در متن درس آورده می‌شد. ضمناً در چاپ واژه «مقرنس»، اشتباهاً «مقرن» نوشته شده است.

۶. در فصل نقاشی هیچ سوژه یا طرح مناسبی که از نظر تکنیکی به دانش‌آموزان کمک کند، وجود ندارد. عکس‌های زیبا و جذاب هیچ ربطی به دنیای نقاشی دانش‌آموز ندارند.

۷. در بخش هنرهای سنتی اندکی اغراق شده است. بهتر بود مواردی همچون گلیم‌بافی، حصیربافی و سفالگری که رشته‌های پیچیده‌ای هستند، به صورت کلی و خلاصه معرفی می‌شدند تا فکر، ذهن و احساس دانش‌آموزان از طراحی و خوش‌نویسی که باید محور این کتاب باشد، دور نشود.

۸. بخش چهارم که به هنرهای آوایی می‌پردازد و نگاهی به موسیقی «ارف» (موسیقی کودک) و موسیقی نظری دارد، بسیار مفید و جذاب است، اما چند نقد مهم بر آن وارد است:

نقد در ترازو پاسخ به نقد کتاب فرهنگ و هنر

دکتر فریبا شاپوریان

بسم الله الرحمن الرحيم

در پاسخ به نامه‌ای که دبیر هنر منطقه یک تهران، آقای شریفی، در نقد کتاب «فرهنگ و هنر پایه هفتم» نوشته‌اند، موارد زیر به اطلاع ایشان و دیگر همکاران محترم می‌رسد. ضمن تشکر از توجه و دقت آقای شریفی به مباحث کتاب و نکاتی که مطرح کرده‌اند از دبیران محترم تقاضا می‌شود کیفیت اجرا (مشکلات آموزش و انجام فعالیت‌ها در کلاس) را به اطلاع «شورای برنامه‌ریزی هنر» برسانند.

در مورد بندهای ۱، ۲، ۳ و ۶ نامه آقای شریفی که به مباحث آرم، هنر انتزاعی، طراحی سیاه قلم و اصول طراحی اشاره کرده‌اند، لازم به ذکر است: ۱. در درس اول فصل طراحی به نقش‌های ساده اشاره شده و به طرح‌های انتزاعی از جمله آرم (یکی از عناصر زندگی معاصر) اشاره و تصویری از آرم «کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان» ارائه شده است. امروزه دانش‌آموزان پایه‌های گوناگون تحصیلی با آرم بانک‌ها، شبکه‌های تلویزیونی، مؤسسه‌های انتشاراتی، و... آشنا هستند. با توجه به اینکه تصویر آشناترین نمونه آرم برای دانش‌آموزان در کتاب درسی ارائه شده و هیچ اشاره‌ای به مباحث پیچیده گرافیک نشده است، باید پرسید: «به نظر آقای شریفی کدام بخش آن فراتر از توان تفهیم به دانش‌آموزان پایه هفتم است؟»

۲. با احترام یادآوری می‌شود، همه آثار هنر اسلامی انتزاعی هستند و علاوه بر صفحه ۲ اغلب بخش‌های تصویری کتاب، حاوی نمونه‌هایی از هنر اسلامی و انتزاعی‌اند. بنابر نظر آقای شریفی، درک این آثار فراتر از تفکر و فهم دانش‌آموزان است و پیشنهاد شده که بهتر بود از تصویرهای واقع‌گرایانه استفاده می‌شد. در نتیجه، مؤلفان این کتاب باید به جای تصویر آثار هنر ایران، تصویر آثار واقع‌گرایانه غرب یا آثار هنرمندان معاصر ایران که به واقع‌گرایی گرایش دارند ارائه کنند. درحالی‌که تصویرهای انتزاعی، میراث هنری اصیل ایران است و دانش‌آموزان باید با نمونه‌های مختلف آثار هنر ایران آشنا شوند. نکته تأمل‌برانگیز دیگر اینکه دانش‌آموزان ایرانی از ابتدای زندگی حداقل با مشاهده نقوش قالی و کاشی با تصویرهای انتزاعی آشنا شده‌اند و با آن‌ها انس و الفت دارند. به علاوه، نتیجه تحقیقات گاردنر^۱ در بررسی تطبیقی روش آموزش سنتی در چین و روش متداول در آمریکا نشان می‌دهد: گرایش به تصویرهای سه بعدی دستاورد روش‌های آموزش هنر و نمایش آثار هنرمندان واقع‌گراست. بنابراین، روش آموزش و رویکرد آموزشی در این زمینه تعیین‌کننده است و اعضای شورای برنامه‌ریزی هنر تلاش می‌کنند تا در مسیر شناخت نوجوانان ایرانی از فرهنگ و هنر اصیل ایرانی-اسلامی گام بردارند.

۳- در مورد فصل طراحی، دبیران محترم می‌توانند صفحات ۲۳ تا ۲۶ و ۵۰ تا ۸۱ کتاب معلم یا راهنمای تدریس را مطالعه بفرمایند تا از رویکرد آموزشی و روش تدریس این بخش آگاه شوند. به وضوح مشخص است که هدف از تألیف بخش طراحی کتاب به این شیوه، آموزش طراحی به صورت تخصصی (مربوط به دوره هنرستان و دانشگاه) نبوده است. وسعت بخشیدن به حوزه دید دانش‌آموزان در مورد واژه طراحی و رشته‌های متنوع آن،

پی‌نوشت

۱. کتاب آموزش هنر و رشد بشر. نوشته هوارد گاردنر. ترجمه پریا توکلی تهرانی. نشر هم آواز. تهران. ۱۳۸۹.

آشنایی با انواع نمونه‌های طراحی در هنر و زندگی، کشف استعدادها و پرورش خلاقیت آن‌ها... از مهم‌ترین موارد موردنظر بوده است ۴. علاوه بر نکاتی که ذکر شد، در مورد فصل نقاشی، دبیران محترم می‌توانند صفحات ۸۲ تا ۱۰۰ کتاب معلم پایه هفتم را مطالعه فرمایند. در این کتاب هدف آموزش تکنیک نقاشی نیست، بلکه ایجاد فضای مناسب برای ارائه و اجرای ایده‌های خلاق و تجربه‌های آزاد در زمینه شکل، رنگ و بافت است.

در بند ۷ این نامه عنوان شده: «در بخش هنرهای سنتی اندکی اغراق شده است. بهتر بود مواردی همچون گلیم‌بافی، حصیربافی و سفالگری که رشته‌های پیچیده‌ای هستند، به صورت کلی و خلاصه معرفی می‌شدند تا فکر، ذهن و احساس دانش‌آموزان از طراحی و خوش‌نویسی که باید محور این کتاب باشد، دور نشود.» در صورتی که لازم به ذکر است:

• رویکردهای آموزشی نوین هنر بر آموزش‌هایی تأکید دارند که با ایجاد فضای مناسب برای انجام فعالیت‌های متنوع، به تقویت توانایی‌ها و پرورش حواس گوناگون منجر می‌شوند. بنابراین محور قراردادن یک یا دویخش در کتاب موضوعیت ندارد و همه رشته‌های هنری ارائه شده در کتاب فرهنگ و هنر از ضرورت و ارزش مشابه برخوردارند. به علاوه این طرز تلقی به محدودیت رشته‌های هنری و علاقه‌های دانش‌آموزان می‌انجامد و باعث دلزدگی آن‌ها از برنامه درسی می‌شود. به نظر می‌رسد که دبیر محترم با توجه به حوزه‌های تخصصی کتاب هنر قبلی و توانایی‌های شخصی چنین استدلالی ارائه کرده‌اند و برای این دو درس اهمیت بیشتری قائل شده‌اند. دبیران محترم برای آگاهی از ضرورت، محتوای برنامه درسی، اهداف و نقش فرهنگ و هنر در برنامه درسی دوره متوسطه می‌توانند کتاب معلم یا راهنمای تدریس پایه هفتم را مطالعه فرمایند.

• کشور ایران در دوره‌های متفاوت تاریخی در رشته‌های هنری مختلف آثار ارزشمند و بی نظیری به جهان ارائه کرده است. بسیاری از رشته‌ها و آثار هنری ایران نزد جهانیان شناخته شده‌اند و دارای اعتبار بی نظیری هستند. آشنایی دانش‌آموزان دوره اول متوسطه با میراث فرهنگی و آثار هنری ایران، مهم‌ترین اولویت مؤلفان کتاب و از اصلی‌ترین اهداف آموزشی است. در این راستا، آشنایی دانش‌آموزان با هنرهای متنوع، تجربه عملی، قدرشناسی، درک ارزش هنری و فرهنگی آن‌ها، ضرورت و اهمیت حفظ آثار موجود، تداوم بخشیدن به هنرهای سنتی و احیای هنرهایی که مهجور مانده‌اند، از وظایف مدیران، کارشناسان، مؤلفان و دبیران این دوره تحصیلی است. بنابراین صدور احکامی از این دست که هنرهای سنتی به دلیل پیچیدگی باید به صورت کلی و خلاصه معرفی شوند منطقی به نظر نمی‌رسد و نیاز به تجدیدنظر دارد. به علاوه، آموزش طراحی با رویکردی که در بند ۳ نامه درخواست شده، بسیار پیچیده‌تر است و در هیچ نقطه‌ای از دنیا برای این گروه سنی آموزش داده نمی‌شود. در حالی‌که بسیاری از دانش‌آموزان دوره اول متوسطه در نقاط مختلف ایران، به این هنرها اشتغال دارند و از این راه امرار معاش می‌کنند.

با آرزوی توفیق برای همه همکاران در وزارت آموزش و پرورش